

Groepsdynamica in de klas

Het leren hanteren van groepsdynamica; een noodzakelijk kwaad of een bewuste daad?

In de lessen LO leren we leerlingen beter omgaan met elkaar, specifiek in bewegingssituaties. Daar zijn gedragsaspecten, fair play en veiligheid (fysiek en sociaal) direct merkbaar. Bij LO spelen groepsdynamische processen op een directe manier een rol in vergelijking met de theorielessen. Bij LO is er veel zichtbaar en hoorbaar. Hoe wordt dit ervaren door LO-docenten? Als iets onvermijdelijks waar je liever niet teveel tijd aan besteedt? Of is groepsdynamica een instrument dat je bewust hanteert om leerlingen beter te laten samenwerken en deelnemen aan bewegingssituaties? Met een beknopte vragenlijst is een rondje gemaakt bij LO-docenten op vo-scholen in Almere. Hun bevindingen zijn in dit artikel weergegeven. Hier volgen de conclusies en een bloemlezing (in de kaders) van de reacties van negen verschillende middelbare scholen. | Maarten

Massink

Belang

1 Wat is voor jou het belang van groepsdynamische processen in je lessen?

De docenten geven unaniem aan dat aandacht voor groepsdynamica zeer belangrijk is. Het kunnen hanteren van groepsdynamische processen is een voorwaarde voor goed lesgeven. Het is bepalend voor de fysieke en sociale veiligheid waar leerlingen zich durven te ontwikkelen. 'Leren' betekent een onzekerheid aan durven gaan en je kwetsbaar durven opstellen. Hier moet je van begin af aan een goede sfeer voor neerzetten met de groep.

"Het is de kern van het vak."

"Belangrijk voor samenwerking, verbetering en in kaart krijgen hoe de groepshierarchie in elkaar zit in de klas, tolerantiegrenzen verhogen (meer kunnen hebben van elkaar), elkaar helpen als iets niet lukt, samen aan de slag."

"Belangrijk dat het ook sociaal veilig is in de groep, zodat iedereen zich durft te laten zien en waar er ruimte is om fouten te mogen maken."

"Door groepsdynamische processen te herkennen en beïnvloeden, kun je een goede indruk krijgen van de norm die in een groep heerst. Met name tijdens leerling-/klassenbesprekingen komt dit goed van pas."

Vanaf het begin een goede sfeer neerzetten

Ervaring

2 Hoe ervaar je groepsdynamische processen in je lessen?

De docenten geven aan dat de ervaringen wisselend zijn per klas/groep. Sommige klassen reageren goed op deze aandacht, in andere klassen gaat het moeizamer. Ook zien sommigen een ontwikkeling in de tijd. Het lijkt of groepsdynamische processen belangrijker zijn geworden de laatste tien jaar door ontwikkelingen in de samenleving (corona) en daarmee een veranderende verhouding tot leren bewegen (doen aan sport). Het aandacht besteden aan groepsdynamische processen is soms lastig, maar ook een uitdaging en een belangrijke taak speciaal voor ons vak.

“Als inspirerend en uitdagend, maar soms ook lastig.”

“Laatste jaren wordt het minder. 10 jaar geleden was er een grote groep enthousiast en bracht dat over op de anderen. Nu is er een steeds grotere groep die niet veel met sport heeft en de echte sporters zijn in sommige groepen in de minderheid. Dat heeft invloed op de groepsdynamiek!”

“Verschilt erg per klas. Bij de ene klas hoef ik de nadruk er minder op te leggen en andere klassen hebben er veel meer baat bij.”

“Ik denk dat LO bij uitstek geschikt is vanwege het gedrag dat tijdens bewegen vele malen meer zichtbaar wordt. Groepsdynamische processen zijn dus erg op de voorgrond en kunnen je les maken of breken.”

Hantering

3 Hanteer je een opbouw in de aandacht voor groepsdynamische processen? Zijn er activiteiten die wat dat betreft makkelijker en moeilijker zijn?

Vooral in het begin van het schooljaar is er veel aandacht voor samenwerkingsopdrachten waarin de groep zich kan vormen. Door goed observeren, analyseren, controleren en

waar nodig corrigeren wordt de toon gezet voor de komende periode. Er wordt gebruikgemaakt van de zogenaamde ‘groene spelen’ waarin met een samenwerkingsopdracht de nadruk ligt op samenwerken en niet op competitie.

Verder wordt er ook gebruikgemaakt van wisselende groepssamstellingen waarin het leren omgaan met leerlingen die je niet direct gekozen hebt, belangrijker en mogelijk wordt naarmate er meer een beroep gedaan kan worden op goed samenwerken. De activiteiten worden daarbij strategisch ingezet. Sommige activiteiten stellen hogere eisen qua samenwerken, met name als de competitie sterker wordt aangesproken (toernooien).

“Onderdelen die verder weg liggen bij hun comfortzone gaan moeizaam. Leerlingen willen niet onder doen voor een ander, maar willen ook niet afgaan.”

“Niet zozeer een opbouw. Ik bekijk per klas welke activiteiten erbij passen. Dit doe ik tussen mijn andere ‘verplichte’ lessen door. Ik kijk dan welke activiteiten goed bij een klas past.”

“Natuurlijk. Afhankelijk van de fase waarin de groep zich bevindt, pas je de activiteiten hierop aan. Wat heeft de groep nodig of wat moet duidelijk worden. Activiteiten waarin ze elkaar echt nodig hebben om de opdracht uit te voeren en of ze zelf/deels/niet het groepje mogen kiezen waarin ze zitten bijvoorbeeld.”

“In het begin van het schooljaar meer nadruk. Veel samenwerkingsopdrachten in verschillende samenstellingen.”

Leerplan

4 Is er in jullie vakgroep beleidsmatig of leerplanmatig aandacht voor groepsdynamische processen? Geef een voorbeeld.

Uit de reactie blijkt dat scholen hier

nog echt zoekende zijn en zich oriënteren op studiedagen en workshops. Er is wel aandacht in het leerplan voor samenwerkingsopdrachten en vaak speelt dit ook een rol bij het waarderen en beoordelen, maar het is lastig hier systematisch beleid op uit te voeren. Er is behoefte aan meer scholing voor het krijgen van meer houvast in deze problematiek.

Waarderen en rapporteren

5 Hoe waarderen/beoordelen (rapporteren?) jullie (LO-docenten) ontwikkelingen (negatief of positief) in groepsdynamische processen?

Hier is wisselend op gereageerd. Sommigen waarderen en benoemen het samenwerken en de groepsdynamische processen in evaluaties tijdens de les en als afsluiting van de les met de leerlingen. Bij anderen wordt de waardering voor samenwerken meegenomen in het inzetcijfer. Weer anderen geven een aparte waardering op het rapport of als PTA-onderdeel voor samenwerken. Er wordt gebruikgemaakt van leerlingbespreking en rapportvergaderingen om informatie met collega's te delen van andere vakken. Ook hieruit blijkt een grote behoefte aan een goede manier van beoordelen en waarderen die duidelijk is voor leerlingen en al dan niet zichtbaar is in de rapportage.

Ontwikkelingen sinds corona

“Het komt meestal neer op het rapporteren van positieve en negatieve ontwikkelingen naar mentoren tussentijds of tijdens rapport-/leerlingbespreking.”

“Wij beoordelingen de onderbouw leerlingen op inzet, samenwerken en organisatie. Daarbij hebben we als PTA-onderdeel bij vmbo-3 het onderdeel: Leervaardigheden tijdens de LO-les. De leerlingen worden beoordeeld op hoe ze samenwerken en omgaan met de regels.”

“Als onderdeel bij het inzet cijfer (maar nog niet in ons vakwerkplan duidelijk omschreven wat de criteria zijn).”

“Na elke les vertel ik aan de leerlingen hoe ik vind dat het is gegaan. Ik spreek de klas dan aan als groep. Ik vertel dan dat ik trots op ze ben, dat ze het goed hebben gedaan of als er nog aandachtspunten zijn ze hier op willen letten. Mochten er dingen echt opvallen (zowel positief als negatief) dan zal dit altijd gemeld worden bij de mentor en/of teamleider.”

Leerlingbespreking

6 Is er in leerlingbespreking en rapportvergadering tijd en aandacht voor groepsdynamische processen? Ben je hier tevreden over?

De docenten die gereageerd hebben zijn daar redelijk positief over. Er is over het algemeen gelegenheid om opmerkingen over samenwerken en de groepsdynamica te maken al hoewel je dat als LO-docent ook zelf kan/moet inbrengen. Er is een tendens zichtbaar dat er in de onderbouw en binnen vmbo meer gelegenheid is voor gesprekken over werkhouding en groepsdynamica. In de bovenbouw havo/vwo is er meer cijfergerichtheid tijdens de vergaderingen.

“Ja. Wat opvalt is dat er in de onderbouw meer tijd is voor leerlingbespreking over groepsdynamica. In de bovenbouw is er meer aandacht voor cijfermatige resultaten (examengericht).”

“Dat verschilt erg per klas en niveau. In het vmbo is daar meer ruimte voor dan de havo/vwo, daar is de vergadering meer gericht op de cijfers van de theorievakken. Tijdens de leerlingbespreking worden wel voornamelijk groepsdynamica of sociale vaardigheden van een groep of leerling besproken.”

“Per afdeling verschillend. Te vaak gaat het over de individuele leerling, maar niet altijd over de context waarin hij/zij zichzelf laat zien. Naar mijn mening mag er zeker meer aandacht zijn voor het bespreken van groepsdynamische processen binnen een klas, afdeling, school.”

“Niet specifiek, maar ik merk bij mijzelf dat ik wel veel groepsdynamische processen gebruik om in leerlingbesprekingen de norm in een klas/groep te bespreken. Door te horen wat collega's al hebben ingezet, en wat de uitwerking hiervan was, kun je dit eventueel teambreed inzetten op een klas/groep.”

Aandacht voor LO

7 Ervaar je op jouw school dat LO meer aandacht krijgt in (rapport) vergaderingen als het gaat om groepsdynamische processen?

Hier wordt door de meeste docenten een positief beeld geschetst. De meesten hebben het gevoel dat LO iets in te brengen heeft als het gaat om groepsdynamica. Er wordt geluisterd en kennis van genomen en kennis gedeeld. Het komen tot concrete afspraken is vaak wel een punt van aandacht. Hoe geef je een goed gevolg aan de opmerkingen die er in de vergaderingen gemaakt worden? Er wordt ook verwezen door een docent naar de digitale leerling

informatieoverdracht die soms een goede leerlingbespreking in de weg staat.

“Zeker vooral in de onderbouw”

“Als het gaat om LO, dan gaat het bijna altijd over het sociale aspect of de groepsdynamica binnen de groep.”

“Jazeker, wij vinden dit zelf ook belangrijk en dragen dit uit tijdens de vergaderingen.”

“Ja. Er wordt vaak gevraagd naar hoe een klas/leerlingen in de lessen LO zijn. Collega's begrijpen dat leerlingen zich in vrije ruimtes anders gedragen.”

Veranderingen in de tijd

8 Is er in de tijd dat je lesgeeft iets veranderd waardoor het belang van/aandacht voor groepsdynamische processen groter of kleiner is geworden? Geef een voorbeeld. De

docentengroep ziet over het algemeen een toenemend belang in aandacht voor groepsdynamica. Oudere docenten geven aan dat dit komt door een veranderende houding van leerlingen. Leerlingen zijn minder in staat zelfstandig te werken en samen te werken door een toenemende zelfgerichtheid. Hierbij wordt verwezen naar

Aandacht voor samenwerkingsopdrachten

effecten van de pandemie. Maar ook door de toenemende digitalisering waarbij ook de informatieoverdracht van leerlingen dermate gedigitaliseerd is dat er veel informatieoverdracht is (meer kwantiteit) maar dat dit ten koste gaat van echte gesprekken over leerlingen en de groepsdynamica (minder kwaliteit).

“Ja. Er is meer noodzaak gekomen groepsdynamische processen te begeleiden door een veranderende houding waarbij meer gevraagd wordt qua samenwerking en zelfstandigheid van leerlingen en een veranderende houding (ook in de maatschappij) tegenover autoriteit.”

“Ja, bijvoorbeeld door steeds meer te kiezen voor digitale voorbesprekingen en zelf rapportvergaderingen die digitaal verlopen op basis van ingebrachte opmerkingen. Dat is een kaalslag voor het bespreken van groepsdynamiek vind ik!”

“Ja zeker ik heb het idee dat mensen in het algemeen wat meer gericht zijn op zichzelf tegenwoordig”

“Door de pandemie zijn leerlingen op dit moment nog minder veerkrachtig en flexibel als het gaat om zelf in balans zijn en omgang met de ander. Er zijn minder leerlingen die de groep kunnen ‘dragen’ op een positieve manier.”

Conclusies

We proberen uit deze bloemlezing enkele conclusies te trekken. Het belang van aandacht voor groepsdynamische processen wordt gevoeld. De ervaring hiermee verschilt per klas, maar vooral bij startende groepen is de ervaring over het belang positief. Er wordt vooral gebruikgemaakt van bewuste hantering van groepssamenstelling en samenwerkingsopdrachten (groene spelen). Er is planmatig aandacht in de vorm van cursussen volgen en het observeren

Waarderen, benoemen en rapporteren van samenwerken

In onderbouw meer aandacht voor sociale processen

en beoordelen van groepsprocessen. Beoordelingen (cijfers?) zijn dan gericht op houdingsaspecten (inzet, samenwerken, regelen).

Over het algemeen wordt er op scholen ruimte gegeven aan LO om een bijdrage te leveren aan begeleiden van groepsdynamische processen en hierover te rapporteren in vergaderingen. In de onderbouw meer dan in de bovenbouw. Op vmbo meer dan in havo/vwo. Die ruimte moet je ook afdwingen (belangrijk maken). Er is in de loop van de tijd een verandering voelbaar (zelfgerichtheid van leerlingen mede als gevolg van de pandemie), waardoor de aandacht voor groepsdynamische processen nog meer in het daglicht komt te staan.

Met dank aan de respondenten van de vo-scholen uit Almere ●

Hoge eisen qua samenwerking

Contact
m.massink1@upcmail.nl

Foto's
Anita Riemersma

Kernwoorden
groepsdynamische processen